

GENDER STEREOTİPLERİ¹

Tatyana HAPÇAYEVA

Çağdaş linguistiğin esas dallarından biri gender araştırmalarıdır. İlimin yüzünün insana taraf çevrilmesi bir çok ilmi yönlerin birikmesine ve aynı zamanda yeni sentez olunmuş bilim disiplinlerinin (psikolinguistik, gender linguistikası, etnolinguistika, uygulamalı linguistika vb.) oluşmasına yardımcı olur. İntegral bilimlerin meydana gelmesi insan faaliyetinin verbal-elamet sonuçlarında, yani metinlerde kayda alınan bilim dalı olan dilciliğin kendi objektini derk ederek bilimin diğer dalları ile diyaloga girmesinin sonucudur. Geçen yüzyılın 60-70. yıllarında bilimin anlayış sistemine gender kategorisi dahil edildi. İ.N. Novikovanın „Yeni minilliğin kapılarında yüksek okullarda eğitimin humanistleştirilmesinin gender aspektleri,, adlı eserinden (Novikova, 1999) Rusya Federasyonunda gender probleminin ortaya konuluşu belli olur. Y. Goroşko „Dilcilikte gender problemi,, adlı araştırmasında diyor ki, bu gün bu mesele ısrarla ilerleyerek Rusya dilciliğinde tamamıyla yeni bir sahanın, -linguistik genderolojiyanın esasını ortaya koymuştur. Bu güne kadar bilimde gender probleminin mahiyetine tek bir bakış açısı oluşmamıştır. Bu teriminin çeşitli izahları veriliyor. Biz o uzmanlarının bakışlarını destekliyoruz ki, onlar bu terimini erkeklerin ve kadınların spesifik sosyal davranışlarını, öylece de onların kendi aralarında karşılıklı ilişkilerini belirleyen kültürel karakteristiklerinin toplamı gibi izah ediyorlar. Toplumun gelişimini durdurmak imkansızdır. Bu gelişme aynı zamanda medeniyetin ölçüsü ve göstergesi olan dilimizi de geliştirir. Dil- kültürün önemli bir hissesi ve onun aletidir, bizim ruhumuzun, medeni simamızın gerçekliğidir. Dil, aynı zamanda milli mantalitenin spesifik çizgilerini en çıplak şekilde ifade ediyor. Dilin ve kültürün karşılıklı münasebetleri oldukça mürekkep ve çok sahalıdır. Son zamanlar orta ve yüksek okullarda nutuk medeniyeti hakkında daha çok konuşmaya başlamışlar. Bu tesadüfi değil. Son on yıllarda bizim toplum hiss olunmadan kitap okuyan bir toplumdan sansorsuz hadyanları konuşan bir toplum durumuna düşmüştür. Bu, çıplak gözle müşahede olunabilir. Rusya Federasyonu çok milletli bir

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur.

ülkedir. Kuzey Kafkasya politik zıddiyetlerin bol olduğu bir yer olmakla mürekkep etnik terkihi ile kendi spesifik inkişafını tayin eder. Böyle bir değim var ki, toplumun inkişafı orada kadına karşı duyulan saygı ve verilen değer, o toplumda kadının oynadığı rol ile ölçülür. Dünyanın gender haritası toplumun dünya hakkındaki bakışlarının ifadesi kültür kodudur. Kafkasya'da gender stereotipleri neden ibarettir Kafkas özel bir mantalitedir. Burada kadının ve erkeğin cemiyetteki yeri, onların rolleri ve fonksiyonları dahili kurallarla sabitleşir. Eğer geçen yüzyılın 70-80. yıllarında Karaçay-Çerkes cumhuriyetinde bilim adamları 16 yaşından aşağı seyirciler için bakılması yasak olan filmlerin sinemalara taşınmasının aleyhinde olarak tartışmalar açıyorlardı, ama şimdiki durumun nasıl olduğunu biz hepimiz aşikar göre biliyoruz. İnsanın tüm faaliyet sahalarında olduğu gibi gender sisteminin de geliştirilmesi ve desteklenmesinde şuurun rolü büyüktür. Gender belki bir zaman parçası dahilinde toplum ve onun kültürü ile şartlandırılır. Bu, şahsiyetin belli çizgilerini formalaştıran sosyal beklentilerin ve normların, değerlerin ve yaşamların toplamıdır. Ayrı-ayrı fertlerin şuurunda sosyal ve kültürel stereotiplerce desteklenen ve yayılan normlar oluşur ki, toplumun kendisi bu normların bozulmasını cezalandırır. Mesela, kendisini erkek gibi gösteren kadınların „erkek,, aksine kendisini kadın gibi gösteren erkeklerin ise „kısteke,, adlandırılması bu sıradandır. Araştırmacılar bildirirler ki, bu tür negatif değerlendirme stres ve psikolojik saplantılar/bozukluklar oluşturabilir. Kadınların ve erkeklerin konuşmalarını analiz ederken mutlaka dikkate alınmalıdır ki, konuşma kültürü bir çok faktörlere dayalıdır. Esas olarak da aşağıdakileri itiraf etmek gerektir- kadın konuşmasında hiperbolize edilmiş ekspressiflik, ünlemlerden tez-tez kullanılması (Ay! Ay! Gibi), emosiyonal leksik vahitlerin tez-tez kullanılması, küçültme suffikslerinden bolca yararlanma gibi elementler vardır. Gender stereotiplerinden bahsederken unutmak olmaz ki, onlar geçicidir ve toplumun gelişmesi ile paralel olarak onlar da transformasyon olunur. Sovyet hakimiyeti kadınlarla erkekleri eşitlemek istedi. Mesela, seçimler zamanı kadınların kendi isteklerini erkeklerce ifade etme özgürlüğüne bir göz atalım. Bu kadınların haklarının tanınması idi. Amma bir çok Müslüman ülkelerde bu hakların tanınması uğrunda hala mücadele veriyorlar. Gender araştırmaları linguistikanın bir çok sahalarında gerçekleşir. Meselen, leksik vahitlerin kullanılmasının gender

özellikleri, gender frazeolojisi hakkında ilmi işler vardır. Milli-kültürel bakış açısından Karaçay-Balkar dilinde gender frazeolojisinin analizi bazı özellikleri ortaya çıkarıyor. 1. Erkekleri karakterize eden frazeolojik sözler. 2. Kadınları karakterize eden frazeolojik sözler, deyimler (saçı uzun, aklı kısa). 3. Erkekleri ve kadınları karakterize eden frazeolojik deyimler (Bu frazeolojik deyimler şahısları değil, hareketleri karakterize eder), ama bu deyimler daha çok bu ve ya başka cinsten olanların karakterini üstünlüklü olarak ifade eder. Bunlara ilave olarak diyebiliriz ki, olumsuz ifade tarzını ifade eden birimlerin sayısı daha çoktur. Karaçay-Balkar kültüründe „kadın,, konseptine ait olan bazı metaforlara bakalım. Kadının özgür davranışı negatif değerlendirilir, kadın aklına ve yaratıcılığına ihtiyaç duyulmaz. Bunun yanında, pozitifler de vardır. Sadakatli eş, güzel anne, seven bir bacı, (güzellik, kaygıkeşlik, duyarlılık, zariflik...) gibi. Çeşitli dillerdeki gender oryantasyalı leksikonun dünyanın dil haritasındaki rolü kaydedilmektedir. Gender hiyerarşisi ve davranışın şartlandırılmış gender modelleri doğadan kaynaklanmaz, toplumun, sosyal kontrol kuralları ve örf-adetlerin (Adet) diktesi ile oluşur. İnsanın doğal cinsini ve onun sosyal „sonuçlarını,, dikkate alan gender faktörü şahsiyetin esas karakteristik özelliklerini oluşturur ve insanın bütün hayatı boyunca muayyen derecede onun kendini tanımasına tesir eder, böylece de konuşan subjektin toplumun başka üyeleri tarafından tanınmasını şartlandırır. Bunun sonucu olarak da erkek ve kadın nutku/konuşma tarzı diye bir şey oluşmuştur. Mesela, bazı araştırmacılar emosyonel leksikanın kullanılmasının differensiyalı işaretlerini kaydetmektedirler. Böylelikle, gender terimini sosyal, kültürel, psikoloji açıdan kadının erkekle mukayesesini, başka sözlerle desek, toplumun kimi kadın, kimi ise erkek olarak tanıması için zaruri olan çizgileri, stereotipleri, rolleri ifade eder. Bu problem üzere araştırmacılar kadın ve erkek konuşmalarını tendensiyalı olarak netleştirir ve bunların arasında geçilmez sınırların olmadığına dikkati çekerler. Araştırmacılar, aynı zamanda erkeklerin ve kadınların nutkunda/konuşma tarzında onların psiko katlarının özellikleri, Profesyonel, kişilik karakteri, sosyal hayattaki rolleri ile ilgili olan ve cinsi farklarla ilgili olmayan çok numunelerin olduğunu da kaydetmektedirler. Kütleli şuurun stereotipler kadınların ve erkeklerin politik, ekonomik, kültürel faaliyet sahalarında hukuk beraberliğinin,

gender beraberliğinin kurulmasında başlıca engeldir. Bu stereotipler bizim hayatımızı oldukça kötü etkilemektedir. Sosyal stereotip sosyal objekt ve ya sosyal tezahürat hakkında sistematik, standart obraz ve ya tasavvur olarak, bir kayda üzere emosional katılaştırılmış ve muhkem dayanıklılığa sahip olmakla, insanın bu ve ya diğer olaya önceki tecrübeler ve sosyal şartlar esasında değer vermesi anlamına gelir. Stereotip önceden kabullenmiş bakışların, sahte tasavvurların sinonimidir. Gender stereotipleri- cemiyette erkeklerin ve kadınların fonksiyonlarının, onların sosyal görevlerinin dahili, taşlaşmış değerlendirilme usulüdür. Stereotipler- keyfiyetçe yeni, demokratik devletin oluşturulması için zaruri olan, sosyumu da prensibi olarak yeni münasebetlerin kurulması yolunda en başlıca engellerdir. Stereotipler politik, ekonomik, ve kültürel hayatla erkeklerin ve kadınlarının misyonunun yenilikçi bakışların gelişmesi yolunda da esas engellerdir. Kadınlar nüfusun yarısından çok olsalar da onlar önemli kararların kabul edilmesi konusunda pek etkili değiller. Gender evde erkeğin ve kızın yetiştirilmesinden başlayarak gelişiminin adımlarını atar. Bazen öyle insanlarla karşılaşırız ki, onların genderini, şahsi göstericilerini belirlemek zor oluyor, kommunikatif problemler ortaya çıkar. İnsanların karşılıklı ilişkilerinde rollerin karakterine uygun olan beklentilerle düzenleniyor- uğurlu kommunikasiya için insandan belli bir tipe uygun olan hareket bekleniyor. İnsan hakkında bilgilerin işlenmesi meselesinde gender identifikasyonu mühim rol oynuyor. İnsanlar her zaman başkasının gözlerinin rengine, hangi elbiseni giydiğine, adının ne olduğuna önem vermeyebilirler, ama bütün hallerde hatırlıyorlar ki, sözü geçen insan kadın mı, erkek mi idi. Böylelikle, gender bizi ihata eden insanlar hakkında bilgilendirme işleminde en önemli sosyal kategori oluyor. Çağdaş cemiyetlerde değişikliklerin etkisi altında kadın ve erkeklerin konuşmalarında yeni temayüller meydana gelmektedir. Kadın konuşmaları önceleri yalnız erkeklerin kullanabileceği kobud kelimeleri alıyor, daha az nazik olmağa başlıyor. Unutmamalıyız ki, dil onun taşıyıcılarının belli talep ve isteklerinin aynası olarak devamlı değişen dinamik bir sistemdir. Dilin durumunu hem ekstralinguistik, hem de topluma has olan faktörler etkilemektedir. Özellikle, dış etkilere, özellikle de Amerikan hayat ve düşünce tarzına merak dünyada entegrasyon meselesini daha da hızlandırmaktadır. İfade edilmeye çalışılan analizden görüldüğü gibi gender alametlerinin nötrleştirilmesi şahsiyetin normal

gelişmesine, gender identifikasyonunun ve kendini indentifikasyonunun formalaşmasına tehlike yaratan, şahsiyetin dahilinde ve ya onun toplumla ilişkilerinde çelişkiler doğurabilir, böylece de şahsiyetler arası iletişimi mürekkebleştirebilir. Çağdaş eğitim dil ve konuşma (nitk) kompetensiyasını dikkate alabilen gayretlerle karakterize olunur. Öğretmenlerin, bilim adamlarının önünde gelecek uzmanların hazırlanmasının forma ve metotlarının daha çağdaş taleplere cevap verebilecek şekilde geliştirilmesi görevi durmaktadır. Dünyada kadın ve erkek portrelerinin özelliklerinin daha iyi bilinmesi, öğrenilmesi bu anlamda çağdaş toplumun bir çok problemlerinin halledilmesine yardımcı olabilir. Gender konkret bir tarih dahilinde toplumla ve kültürle şartlanır. Çağdaş dünyada kadının git-gide politikaya, ekonomiye, hukuk ve medeniyete daha çok girişmesi tendensiyası gender stereotiplerine daha çok dikkat etmesini vacip kılmaktadır.

BİBLİOGRAFİ GOROŞKO E.İ. „Dilçilikde tender problematikası,, (M.2002) Novikova İ. N. „Yeni minilliyin hududlarında yüksek okullarda eğitimin humanistleştirilmesinin gender aspektleri,, (Perm, 1999) Tatyana_Khap filoloji bilimler doktoru, U. D. Aliyev adına Karaçay-Çerkes Devlet Üniversitesi, Filoloji Enstitüsü, Rus dili kafedrası